

HONAZ AĞZI'NDA GELENEKSEL TÜRKÇE BİTKİ HASTALIKLARIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Özet

Ağızlarda yalnızca Türkçenin tarihi gelişimine ışık tutabilecek verileri değil halk ırfanı adı verilen kültürel birikimleri ve tecrübeleri de bulmak mümkündür. Bunların içerisinde hastalık adları ve tedavileri önemli bir yer tutar. Hastalık adları içerisinde bitki hastalıklarının da önemli bir yeri vardır. Ancak bu hastalıklarla ilgili birikimlerin Türk dili alanında yeterince toplanmadığı ve incelenmediği görülmüştür. Buna karşılık bunlarla ilgili araştırmaların ziraat ve botanik alanında yoğunlaştığı ve daha çok Latince şeklinde adlandırıldığı fark edilmiştir. Bu açıdan bunların unutulmadan toplanması ve Türkçenin söz varlığına kazandırılması gerekliliği kendini hissettirmektedir. Buna küçük bir katkı sunmak amacıyla Honaz'da kullanıldığı tespit edilen geleneksel bitki hastalıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda *ateş yanı, ay yenisi (ol-), balgam bul-, belinden Kuru-, büzlenme, çiçek dökme, Çürüme, dişi boş, gazal bul-, gün yanı, Karado, u ol-, Karaleke, kına kına bul-, külleme, meyvesi Çok gel-, san ol-, so, uK elle-, so, uK Vur-, su Vur-, suSuz Kal-, suya bo, dur-, suya kesTir-, tolu beresi, tolu Çırpması, tolu Vurgunu, tolu/yā, mır PaTlaTması, uÇ Kuruması, yatma, yer da, ı, yeTişTir(e)meme, bambıl dadan-, basıra bul-, eyef KurTu zararı, KurT, KurTlanma, mantar, mille-, tel gibi hastalıklara rastlanmıştır. Onların da susuzluktan yağışa,*

ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF
TURKISH WORLD
STUDIES
CİLT 4 / SAYI 1 /
OCAK 2021

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Meryem ARSLAN
Niğde Ömer Halisdemir
Ünv. Fen Edebiyat Fak.
Çağdaş Türk Lehçeleri
ve Edebiyatları Bölümü,
ameryem@ohu.edu.tr

Gönderim Tarihi
Received
11.11.2020

Kabul Tarihi
Accepted
11.01.2021

Atf
ARSLAN, Meryem
(2021). "Honaz
Ağız'nda Geleneksel
Türkçe Bitki Hastalıklarıyla
İlgili Söz Varlığı",
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (4/1), 1-18

ARAŞTIRMA
MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

bitkiden tohuma değişebilen nedenlerle oluşabildiği belirlenmiştir. Bunların içerisinde *ay yenisi ol-* hastalığının inanca dayalı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Türk dili, Honaz ağzı, söz varlığı, bitkiler, bitki hastalıkları

VOCABULARY TRADİTİONAL ABOUT PLANT DİSEASES İN HONAZ

Abstract

It is possible to find not only data that can shed light on the historical development of Turkish, but also cultural knowledge and experiences called folklore. Disease names and treatments have an important place among them. Plant diseases have an important place among the disease names. However, it has been observed that the knowledge regarding these diseases are not sufficiently collected and studied in the field of Turkish language. On the other hand, it has been noticed that researches on these are concentrated in the fields of agriculture and botanic and are mostly called Latin. In this respect, the necessity of collecting them without forgetting and adding them to Turkish vocabulary makes itself felt. In order to make a small contribution to this, it has been tried to determine the traditional plant diseases used in Honaz. As a result of the study, *ateş yanı,ı, ay yenisi (ol-), balgam bul-, belinden Kuru-, büzlenme, çiçek dökme, Çürüme, dişi boş, gazal bul-, gün yanı,ı, Karado, u ol-, Karaleke, kına kına bul-, külleme, meyvesi Çok gel-, san ol-, so, uK elle-, so, uK Vur-, su Vur-, suSuz Kal-, suya bo, dur-, suya kesTir-, tolu beresi, tolu Çırpması, tolu Vurgunu, tolu/yā, mır PaT-laTması, uÇ Kuruması, yatma, yer da, ı, yeTişTir(e)meme, bambul dadan-, basıra bul-, eyef KurTu zararı, KurT, KurTlanma, mantar, mille-, tel* like diseases have been found. It has been determined that they can also be formed due to reasons that vary from drought to rain, from plant to seed. Among these, the "ay yenisi ol- (first moon phases)" disease is thought to be based on belief.

Key words: Turkish language, the dialect of Honaz, plants, vocabulary, plants diseases

Giriş

Yaşamdaki unsurlar toplumun dünya yapısı, konuşulan dilin adlandırma mantığı çerçevesinde sözlere dönüşerek dile yansır. Bunlardan biri de bitki hastalıklarıyla ilgili olan adlandırmalardır. Türk halkının önemli bir kısmının yaşamının bir parçası olan bitki yetiştirme ve bununla geçimini sağlama uğraşı, bitkilerde fark edilen hastalıkların da Türk adlandırma geleneği çerçevesinde sözcüklere dönüştürme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Böylece o hasta-

lık adı, bitki hastalığının betimlenmesini ve adlandırılmasını kolaylaştırırken aynı sorunla karşılaşan diğer kişilerin onu tedavi etme tecrübelerini öğrenme fırsatını da doğurmuştur. Yapılan alan yazını araştırmalarında ağızların¹ önemli söz varlıklarından biri olan bu hastalıkların yeterince ele alınmadığı görülmüştür². Bu çalışma da bitki hastalıklarıyla ilgili söz varlığına dikkat çekmek, Honaz Ağzı'ndaki söz varlığının ortaya çıkarılmasına katkı sağlamak ve geleneksel olan bu hastalık adlarının yabancı kökenli zirai hastalık adları (buğdayda septorya hastalığı, herbisit zararı gibi) karşısında unutulmadan yazıya geçirilmesini sağlamak amacıyla yapılmak istenmiştir. Yine bu çalışmayla ad biliminin inceleme alanlarından olan hastalık adlarına da veriler sağlanmış olacaktır.

Çalışmanın malzemeleri tarafımızca derlenmiştir. Yörede yaşamış olmak, bu hastalıkların aile ve yakın çevrede bizzat işitilmesi yanında hastalığın bitkide meydana getirdiği sorunları gözleme fırsatını da sunmuştur. Elbette bu gözlemler akademik boyutta bir zirai mücadele tecrübesi ve gözlemi değildir. Bu noktada hastalıkların açıklamasında kullanılacak ifadelerin bu şekilde algılanması ve geleneksel hastalıkların betimlenmesi şeklinde anlaşılması gerektiği vurgulanmalıdır. Ancak en azından bu açıklamaların *bir hastalık adı, bir bitki adı, bir kuş adı* gibi genel tanıtlar olmamasına gayret edilmiştir ve bitki hastalıkları bulunabildiği ölçüde ekte sunulan fotoğraflarla da görsel açıdan desteklenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma tekniği içerisinde yer alan derleme tekniğinden yararlanılmış ve bu derlemeler gözlemlerle desteklenmiştir. Derlenen malzemeler, alfabetik olarak sıralanmış³, onlara

¹ Ağızlarla ilgili çalışmalardan bazıları şunlardır: Himmetli (Niğde-Merkez) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (Uysal, 2018), Derleme Sözlüğüne İlaveler (Koraş, 2002), Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar (Korkmaz, 2005), Türkiye'deki İl Ve İlçe Ağızları Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme (Güler, 2012), Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (Buran, 1996), Denizli Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (Biray, 2009).

² Konuyla ilgili çalışmalardan birkaçı şöyledir: *İç Anadolu'da Görülen Önemli Tahıl Ve Nohut Hastalıkları* (Akan-Çetin-Albostan-Düşünceli-Mert, 2006), *Önemli Hububat Hastalıkları ve Sürvey Yöntemleri Kitapçığı* (Aktaş, 2001), *Bitki Fungal Hastalıkları* (Yıldız, 2012). Bunlar da görüldüğü gibi zirai ve botanik alanıyla ilgilidir.

³ Hastalıklarda sınıflandırmaya gidilmeye çalışılmış, ancak kesin bilinenler dışında bitkilerdeki hastalıklara dair diğer etkenlerin bilinmemesi (mantarlar,

dair kısa açıklamalar yapılmış ve ağız özellikleri dikkate alınarak birer cümleyle tanımlanmıştır.

Honaz, zirai uğraşıyla hem ilçe hem de Türkiye ekonomisine büyük katkılar sunan bir ilçedir. İlçenin yetiştirdiği ürünlerden daha fazla verim elde etme ihtiyacı, bitkilerin hastalıklarına ve tedavisine özel bir önem ve emek vermesini ve hatta ona özel azımsanmayacak bir bütçe ayırmasını beraberinde getirmektedir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Honaz>). Bu açıdan ilçede bitki hastalıkları ve tedavileri de ayrıca önemlidir. Yörenin seçilme nedenini etkileyen hususlardan biri de budur.

İnceleme:

Yöre halkı bitkilerdeki verimliliğin tersine verimsizliği ve bitkilerin veya ürününün iyi olmamasını yaygın olarak *şaşkınla* karşılar. Bunun yanında *hastalıklı, iyi değil, bu yıl emek boşa, (meyve/sebze) olmamak, kalitesiz* gibi söz ve söz kalıplarını da kullandığı görülür.

Konuyla ilgili sözcükler aşağıda ele alınmıştır:

ateş yanıı: Özellikle ayva ağaçlarının taze sürgünlerinde meydana gelen dal ve yapraklarının ya tamamının ya da bir kısmının, gövdesi yeşilken kurumaya başlamasıdır.

-ayvalādaki ateş yanıKları bi yıl de var neye oluyō ki bunlar

-az ötemizdeki faPrikalar' deyōlar' aslı varısa önceden olmuyōdu bELe bi şey

ay yenisi (ol-): Ayın doğuşundan dolunay oluncaya kadar geçen evrede dikilen bitkilerde görülen kurtlanmalardır. Domates ve biber gibi dışında kurt deliği olmayan bitkilerin içerisinde kurt oluşabilmektedir. Verimi düşüren bu duruma maruz kalmamak için yöredeki bitkilerin (özellikle biber ve domates) dikilmesinde ayın eskide olmasını büyük çoğunlukla tercih ederler. İnanca ve ay takvimine dayalı olduğu düşünülen bu durum için halk, bunun ayın çekim gücünden kaynaklandığını düşünmektedir. Hatta bu halk bilgisine vakıf olan marangozlar, mobilya yapacakları ağaçları ay

zararlı, genetik problemler gibi) bu sınıflandırmanın yapılmasına engel olmuştur. Bu nedenle böyle bir yöntem tercih edilmiş ve hastalık etkenlerine dair ayrımlar genel çerçevede sonuç kısmında yapılmaya çalışılmıştır.

eskisinde kestirmeye ve ne zaman kesildiğini bilmedikleri ağaçları almamaya çalışırlar. Aksi hâlde mobilya olarak kullanılan ağaçlarda kurtların oluşacağına inanırlar⁴.

Ay yenisinde dikmişin bu Tomatları hep Kurtlandılâ.

balgam bul-: Üzümlerde nemden kaynaklı olarak çürümele-
rin başlaması ve bu çürümelerden akan suyun diğer sağlam olanları
da çürütmesi hadisesidir.

Yâ, mır yâ, yâ, ivedi üzümle' heP balgam buldu

bambıl dadan-: Bambıl adı verilen böcekler, bitki yaprakla-
rını bitkide yaprak kalmayacak şekilde tüketirler. Bambıl dadan-
mak sözü, bunu adlandırmak için kullanılmıştır. Bu bambılların
özellikle asma yaprağını çok sevdiği gözlenmiştir. Mücadelesinde
yine zehirli zirai ilaçlar kullanılır.

-Önceden asmalara bambillâ dadanırdı ilaÇlâr öldürdü

-İlaÇlâr bizi file öldürcek a Kadın Kaş

basıra bul-: Yaklaşık bit büyüklüğünde yeşil renkli böcek-
lerin bitkilerin gövde ve yapraklarını sarması durumudur. Bitkinin
gelişmesine engel olan ve meyvesinin kalitesiz olmasına neden
olan bu hastalık yapışkan özellik de gösterir ve bu yapışkanlıklar
güneşte ışıltı şeklinde görünür. Yöre halkı üst üste meydana gelen

⁴: Ay takvimi ile ilgili araştırmalar sınırlıdır. Bir gazete haberinde Antalya'da, Ay'ın yenisinde olur börtü böcek, eskisinde olur börek çörek; kesme odunu ay büyürken; kırk koyunu ay küçülürken gibi özlü sözlere rastlanmıştır. Yine aynı haberde Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü'nde orman yüksek mühendisi Ayhan SERTTAŞ başkanlığında akademisyenlerle yapılan bir araştırmanın ayın çeşitli evrelerinde kesilen ağaçlardaki kurtlanma ele alınmış ve ay yenisinde kesilen ağaçlardaki kurtlanmanın daha çok olduğu görüldüğü bilgisi edinilmiştir. (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bilimsel-olarak-kanitlandi-anadoluda-ay-icin-soylenen-o-soz-bosuna-degilmis-40294949>).

Ay takviminin tarım ve diğer işlerin yapılmasındaki yeri ile ilgili şu adreslerde bilgiler bulunmaktadır:

1. <http://terraquadesign.com/2015/08/01/bitkiler-icin-kullanilan-ay-takviminden-haber-dar-misiniz/>;
2. Avcı, Mustafa-İçel, Bilgi (2016). Ay Döngüsünün Dikili Ağaçlarda Su İçeriği Ve Odonlarda Böceklenme Üzerine Etkisi. Türkiye Ormancılık Dergisi 17(1): 20-29)
3. Küçüksille, Engin (2013). Ayın Evresi Etkisi ve İMKB'de Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz: 187-194.

çisenti olarak adlandırdıkları kuvvetli olmayan yağışlardan sonra ürünlerinin basıra bulacağını hayat tecrübesiyle bilir. Basıra oluşması durumunda geleneksel bir tedavi yerine zirai ilaçlarla mücadelenin yapıldığı gözlenmiştir.

Ha accıK da güçlü ya, aydı hindi sebzele’ basıra buluvêcek

belinden Kuru-: Şaşırtma yoluyla dikilen sebze fidelerinin bellerinden kuruması durumudur.

diKTi, im biberle’ hem belinden Kurudu emekle’ boşa bi yıl

büzlenme: Kiraz, vişne ve şeftali ağacında görülen ağacın gözdesinde oluşan, yumrulu, yapışkan oluşumlardır. Ağacın kurumasına neden olur.

erikle’, şeftelile heP büzlendi bizim de Kurucekle’

çiçek dökme: Bitkinin meyve vermek için açmış olan çiçeklerinin ürüne dönüşmeden dökülmesi veya kurumasıdır.

İlk dapa gibi olaydı bi yıl hamaylıydı Kayısılar emme heP çiçeklêni dökTüle’

Çürüme: Bitkide veya ürününde meydana gelen bütünlük bozulmalarıdır. Yağıştan, kurtlardan veya ürünün ıslak toprağa değmesi gibi çeşitli nedenlerden olabilir.

bi yıl bi de çüürüme buldu bizim Padılcanlar’/Pa, canlar’

dişi boş: Yöre halkınca eşik adı verilen mısırın oluştuğu kırsımda mısırların bazılarının oluşup bazılarının oluşmaması durumudur. Sık sulama ve toprağı güçlendirmeye bu sorunun çözülme-ye çalışıldığı görülmüştür.

-suyunu da vêdik emme dişi boş darılalân

-heP Ėle

eyef KurTu zararı: Özellikle taze bitkilerin köklerini yiyerek beslenen beyaz renkli, pozisyonu kıvrık şekilde olan iri bir kurdu bitkilerin kökünü yiyerek bitkinin kurumasına neden olduğu zarardır. Kurda verilen eyef adı da onun kıvrılmış şeklinden gelmektedir. Bu zararlıyla mücadele de modern zirai ilaçlarla yapılır.

Kurumuş biberlêni dibini KazıP baKıyon hep eyef KurTu var’

gazal bul-: Özellikle salatalık ve domates gövde ve yapraklarında (halk arasında köken) bitkinin daha ürün vermeden bağ bozumu zamanındaki gibi kuruyup gitmesidir.

iki domates yemeden gazal buluvédiler hemen

gün yanı ı: Üzüm ve domates gibi bitkilerin güneşle doğrudan temas eden meyve kısımlarında oluşan yanıklardır. Satışa engel olan bu durum için üzümlerin yapraklarının çok alınmamasına gayret edilir. Domates için bir çözüm üretildiği görülmemiştir.

neresi satılçK hunlarıñ bütün gün yanı ı

Karado u ol-: Diğer yörelerde karamuk da denilen karadoğu, bir başak hastalığıdır (<https://www.sorhocam.com/uploads/docs/bugday-surme-30043.pdf>).

-bu dáydeki hu siyahlán adı neydi haÇÇa,ba

-onlar Karado u

Karaleke: Bitki yapraklarında ve meyvelerde meydana gelen karalıklardır.

ba,ı ilaÇlayın bālın Karaleke bulmuş bu

kına kına bul-: Ekinlerin başaklarında görülen kına renkli sararmalardır. Bu sararmalarda ürünün kalitesi düşer.

bizim ekinde bi yıl kına kına çoKTu

KurT: Meyvelerde, sebzelerde bulunan ve ürünün satışını ve kalitesini düşüren bir zararlıdır.

elmalāda hu ilaÇlamaya hālā KurT Vā

KurTlanma: Bitkilerde veya meyvelerde kurtların oluşması durumudur.

KurTlanma hastalı,ını bi KuruTamadıK

külleme: Genellikle üzümlerde görülen, üzümlerin üzerinin tozlu olması ve üzüm yapraklarının da kıvrık hâl almasıdır.

bi yıl de üzümleri külleme bulmuş bunlā aralamıyō yalım üzümleri PeK ya da suya bo, durmuşlā.

mantar: Bitki ve meyvelerin renklerinin değişmesi ve sağlıklı olmaması durumudur. Bu hastalıkta domates ve biberlerde beyazlıklar görülebilir.

domateSlē daha yiyemeden mantar buldu gene

meyvesi ÇoK gel-: (bk. yeTişTirememe)

ÇiçeKTe aÇÇıK Çiçe,ini KoParsaydınız ya hunuñ meyvesi ÇoK gelmiş

mille-: Salma suyuyla sulanan küçük bitkilerin çevresinin toprakla kaplanmasıdır. Sert olan bu toprak yumuşatılmazsa bitki büyüyemez ve kurur.

suYu milletmişsin a õ, lum gidem de mil kemre,lerini Kıram gari yo,usam Sebzele Kurur

san ol-⁵: Nohut ve haşhaş gibi bitkilerde görülen bitki hastalığının adıdır. Bu bitkiler onları saran kabın içerisinde bulunur. Bu kabın bulunmasına rağmen içerisinde meyvenin, tohumun olmamasına san olmak nedir. Bazen de bu kabın anormal şekli de bu hastalığın adlandırılması için yeter. Bunun bir çeşit bitki meyvesinin yanması olduğu düşünülmektedir.

haşhaşlāda bi yil PeK ÇoK san olan var

so, uK elle-: Bitkilerin soğuktan kaynaklı olarak çiçeğini meyveye döndürememesi veya gövdesinin zarar görmesi. (krş. so, uK Vur-)

a, aÇlā PeK iştahlılāydı ya so, uK elleyvėdi

so, uK Vur-: (bk. so, uK elle-)

geÇenki so, uKlā vurmuş

su Vur-: Fazla sulanmaktan dolayı bitkinin kurumasıdır. (krş. suya bo, dur-, suya kestir-)

PeK dilbarım olmuşlādı su fazla gelmiş Vuruvėmiş

⁵ Kayseri’de bu sözcüğün *sañ* ile ifade edildiği ve sıcak esen bir rüzgâr çeşidi (sam) olduğu belirtilmiştir (Mehmet Ekiz ile 30.10.2020 tarihli yapılan görüşme.). Honaz’da kullanılan *sanın* da bununla ilgili olabileceği düşünülmekle birlikte yörede buna dair bir açıklamaya rastlanmamış, yalnızca *sanda* sıcaklığın etkisi vurgulanmıştır.

suSuz Kal-: Bitkinin zamanında sulanamaması durumunda oluşan bitkideki güçsüzlüktür. Sulama zamanında gerçekleştirilemezse bitkide kurumaya kadar giden geri dönüşümü olmayan sorun ortaya çıkar.

çoK suSuz Kaldılā su yetiřmeyvėdi kőyde KuruTu o gidenlė can dayānceK de,il

suya bo, dur-: (bk. su Vur-)

suya kesTir-: (bk. su Vur-)

onca sebZeyi suya kesTirip atıvėmiřlė vař vař

tel: Tel adı verilen ve tele benzeyen sarı sarmaşığın, bitkinin gövdesini veya dalını sıkarak onun kurummasına neden olmasıdır. Bu özellikle sebzelerde görülür.

*tel biberlėn dallānı sıkımış atıvėmiř onu bi temizleyverin yav-
rılām*

tolu beresi: Dolunun meyveye verdiği zarardır. Meyve büyüyüp olgunlaşınca bu kısımlarda yara izi olarak görünür. Meyvenin satılmasına olumsuz etki etmektedir. (krş. tolu Çırpması, tolu Vurgunu)

ayvalā heP doru bereli bi yıl nası, satılcek āceb,ola

tolu Çırpması: (bk. tolu beresi)

Geçen ya,an dolu ÇırPmış

tolu Vurgunu: (bk. tolu beresi)

Bütün elmalā tolu Vurgunu, bereli

tolu/yā,mır PaTlaTması: Özellikle kiraz ve vişnenin olgunlaşıp hasat zamanı esnasında yağın yağmur veya doludan etkilenip patlamasıdır. Ürünün satışını engelleyen bir sorundur.

*kirāzleri bu zamanda heP tolu ya da yā,mır PaTlaTıvėriyō
aKılları gidiyodur hindi kirāzcilėn*

uÇ Kuruması: Salatalık ve domates gibi sebzelerde bitkinin gelişmesini sağlayan taze sürgünlerin bitkinin büyüme ve gelişme evresinde kurumaması durumudur. Bitkinin gövde kısmı yeşil ve canlı olmasına rağmen taze sürgünleri kurumuştur. Bu kuruma için de

zirai mücadele yapılmakla birlikte bitkinin iyileşmemesi de gözlenmektedir. Günümüzde kanser de denilmeye başlanmıştır.

tam meyveye döncék bille bir uÇ Kuruması buluvériyō Sebze soñura soñura KuraKazlaşıP gidiyō

yatma: Sulamanın yoğun olması veya yağmurun kuvvetli yağması sonucu buğday veya arpa gibi bitkilerin dik değil, yatık halde olmasıdır. Bu istenmeyen bir durumdur ve ürünün kalitesini düşürür.

o gidenlere bi yā,mır yā,mış heP ekinlē yaTmış yaTmasa iyiydi hindi Samanı da sarı olur bu,dáyi de az olur

yer da,ı: Tarladaki bazı bölümlerin sebze yetiştirememesi durumudur. Diğer yerlerde ürünün kalitesinde bir sıkıntı yokken ilgili yerde sıkıntının olmasıdır. Bitki hasta değilse bile, topraktan kaynaklı olarak ürünün kaliteli olmaması hususudur.

orası da aynı tarla orda hērā yer da,ı var yalım salaTalıKla olmuyō orda

yeTişTir(e)meme: Bitkinin meyvelerine sağlayacağı enerjinin ve gücün yetersiz kalması ve meyvelerini büyütememesi durumudur. Bu sorun için çiçek zamanı meyve bitkilerinin çiçekleri veya meyveleri azaltılır (krş. meyvesi çok gel-)

BeK Çok meyve vērmiş a,aÇ yeTişTirememiş

Sonuç:

Honaz'da kullanıldığı tespit edilen geleneksel bitki hastalıklarının *ateş yanı,ı, ay yenisi (ol-), balgam bul-, belinden Kuru-, büzlenme, çiçek dökme, Çürüme, dişi boş, gazal bul-, gün yanı,ı, Karado,ı ol-, Karaleke, kına kına bul-, külleme, meyvesi Çok gel-, san ol-, so,ıK elle-, so,ıK Vur-, su Vur-, suSuz Kal-, suya bo,ıdur-, suya kesTir-, tolu beresi, tolu Çırpması, tolu Vurgunu, tolu/yā,mır PaTlaTması, uÇ Kuruması, yatma, yer da,ı, yeTişTir(e)meme, bambul dadan-, basıra bul-, eyef KurTu zararı, KurT, KurTlanma, mantar, mille-, tel olduğu görülmüştür. Bu hastalıkların, bitkiden, güneşten, topraktan, aşırı yağıştan, meyvenin fazla olmasından, sulama sorunlarından, bitkilere zarar veren böceklerden ortaya çıkabildiği belirlenmiştir. Ancak ay yenisi ol- sorununun inançla ilgi-*

si olmalıdır. Bunun da ayrıca araştırılmaya değer olduğu düşünülmektedir.

Yörede kullanılan ve tespit edilemeyen hastalıklar da olabilir. Onların da söz varlığına kazandırılması için kayıt hâline alınıp unutulmaması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- AKAN, Kadir-ÇETİN, Lütfi-ALBOSTAN, Seval-DÜŞÜNCELİ, Fazıl-MERT, Zafer (2006). “İç Anadolu’da Görülen Önemli Tahıl Ve Nohut Hastalıkları”, *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 15(1-2): 29-48.
- AKTAŞ, Hüseyin (2001). *Önemli Hububat Hastalıkları ve Sürvey Yöntemleri Kitapçığı Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı*, 80 sayfa, Ankara.
- AVCI, Mustafa-İÇEL, Bilgi (2016). “Ay Döngüsünün Dikili Ağaçlarda Su İçeriği Ve Odonlarda Böceklenme Üzerine Etkisi”, *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 17(1): 20-29.
- BİRAY, Nergis (2009), “Denizli Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, *Turkish Studies*, C 4 / 8, 747-776.
- BURAN, Ahmet (1996). “Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, *Türk Dili*, S 535, Temmuz, Ankara: TDK Yayınları, s. 38-43.
- GÜLER, Metin (2012). “Türkiye’deki İl ve İlçe Ağzları Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, 7/4:1835-1861.
- KORAŞ, Hikmet (2002). “Derleme Sözlüğüne İlaveler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 12: 171- 209.
- KORKMAZ, Zeynep (2005). “Anadolu Ağzları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 199- 221.
- KÜÇÜKSİLLE, Engin (2013). “Ayın Evresi Etkisi ve İMKB’de Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, s. 187-194.
- UYSAL, İdris Nebi (2018). “Himmetli (Niğde-Merkez) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, *ERDEM*, Haziran 2018; Sayı: 74: 139-156.
- YILDIZ, Figen (2012). *Bitki Fungal Hastalıkları. fi-le:///C:/Users/HP/Downloads/B%C4%B0TK%C4%B0%20FUNGAL%20HASTALIKLARI%20(2)-converted.pdf*

Elektronik kaynaklar

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bilimsel-olarak-kanitlandi-anadoluda-ay-icin-soylenen-o-soz-bosuna-degilmis-40294949>

- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Honaz>
<https://www.sorhocam.com/uploads/docs/bugday-surme-30043.pdf>
https://www.google.com/search?q=%C3%BCz%C3%BCmlerde+k%C3%BClleme&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjh1vXhjdDsAhVj_SoKHQj8DIQQ_AUoAXoECAUQAaw&biw=1366&bih=676#imgrc=H-pxGo-QbueOhM
[https://ders.im/embed/bitki-hastaliklari,](https://ders.im/embed/bitki-hastaliklari)
[https://www.google.com/search?q=%C3%BCz%C3%BCmlerde+k%C3%BClleme&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjh1vXhjdDsAhVj_SoKHQj8DIQQ_AUoAXoECAUQAaw&biw=1366&bih=676#imgrc=QEIfnw5Ed_gnYM,](https://www.google.com/search?q=%C3%BCz%C3%BCmlerde+k%C3%BClleme&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjh1vXhjdDsAhVj_SoKHQj8DIQQ_AUoAXoECAUQAaw&biw=1366&bih=676#imgrc=QEIfnw5Ed_gnYM)
https://www.google.com/search?q=erik+ve+%C5%9Feftali+a%C4%9Fa%C3%A7lar%C4%B1ndaki+yap%C4%B1%C5%9Fkan+yumrular&safe=strict&sxsrf=ALeKk03Sucj7dRQLDYb_aVtT4KsYIBOWJw:1603981827080&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjYv534gdrsAhUOohQKHW71BiQQ_AUoAXoECAcQAaw&biw=1099&bih=645#imgrc=POARm7T5iIsQCM
https://www.google.com/search?q=bitkilerde+g%C3%BCn+yan%C4%B1%C4%9F%C4%B1&tbm=isch&ved=2ahUKEwi0x5rqgtrsAhVWLxoKHTaKDXkQ2-cCegQI-ABAA&oq=bitkilerde+g%C3%BCn+yan%C4%B1%C4%9F%C4%B1&gs_lcp=CgNpbWcQAzoCCAA6BggAEAUQHjoGCAAQCBAeOgQIABAYUMeKAV-jDngFg9aABaABwAHgAgAGuAYgBrQmSAQQwLjEwmAEAoA-EBqgELZ3dzLXdpelpbWfAAQE&scIent=img&ei=8tKaX7SGBtbeaLaUtsgh&bih=645&biw=1099&safe=strict
https://www.google.com/search?q=bu%C4%9Fday+yan%C4%B1k%C4%B1%C4%9F%C4%B1&safe=strict&sxsrf=ALeKk01PJQqBEoREIJINxoE9zTOMA2Xvg:1604056751904&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiU95WHmdzsAhUK5uAKHQRrAhUQ_AUoAXoECAcQAaw&biw=1099&bih=607
<http://terraquadesign.com/2015/08/01/bitkiler-icin-kullanilan-ay-takviminden-haber-dar-misiniz/>

Kaynak Kişiler

- K.1. Ali Karaca, 70, Kızılyer Kasabası, okur yazar değil
K.2. Ayşegül Arslan, 41, Kızılyer Kasabası, ilkokul mezunu
K.3. Ayşe Kaşıkçı, 40, Karateke Köyü, ilkokul mezunu
K.4. Emine Gümeli, 58, Kızılyer Kasabası, ilkokul mezunu
K.5. Hatice Arslan, 82, Kızılyer Kasabası, okur-yazar değil
K.6. Hatice Hanım Çelik, 40, Aydınlar Köyü, ilkokul mezunu
K.7. Mehmet Ali Cevke, 70, Kızılyer Kasabası, ilkokul mezunu
K.8. Mehmet Ceyhan, 75, Kaklık Kasabası, ilkokul mezunu
K.9. Altın, 75, Honaz, okur-yazar değil
K.10. Pâkize Çelik, 75, Aydınlar Köyü, ilkokul mezunu
K.11. Perihan Sarıkaya, 55, Kızılyer Kasabası, ilkokul mezunu
K.12. Ümmühan Aydın, 60, Honaz ve Emirazizli Köyü okur-yazar değil
K.13. Ahmet Arslan, 64, Kızılyer Mahallesi, ilkokul mezunu.

Ağız Özelliklerini Göstermek İçin Kullanılan İşaretler

ɑ: a-ı arası

á: a-e arası ses

ā: Uzun a.

ă: kısa a

è: kapalı e

ê: kısa e

ě: e-i arası ses

ē: uzun e

ħ: düşmek üzere olan h sesi

ı̇: kısa ı

ĩ: kısa i

î: ı-i arası ses

ī: uzun ı

î: uzun i

ı̇: düşmek üzere olan ı sesi

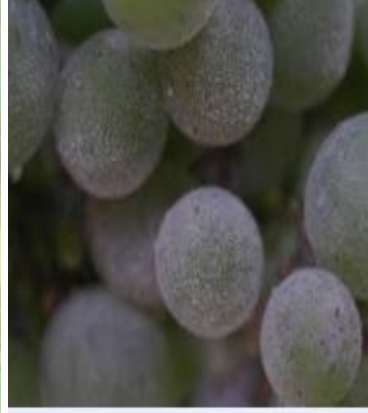
ō: uzun o

- û: u-o arası ses
ù: düşmek üzere olan u
ũ: kısa u
ū: uzun u
ū̄: uzun ü
Ë: uzun ö
Ç: ç-c arası ses
K: k –g arası ses
P: p-b arası ses
T: t-d arası ses
V: v-f arası ses
f: titrekle, düşmeye yakın r
S: s-z arası ses
y: düşmek üzere olan y
ŋ: nazal n
,: Ulama işareti

Ek⁶:

Karaleke

Külleme

Külleme

Mantar

Büzlenme

Büzlenme

⁶ Fotoğrafların alındığı kaynaklar elektronik kaynaklar içerisinde gösterilmiştir.

Dolu zararı

Gün yanđı

Kına kına bulma

